

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/3 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/3 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон

Республикаси Судьялар олий кенгаши
хузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети хузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги

Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шохида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами бериледи.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ***Шоев Иззатулло Хусенович*

СУДЕБНОЕ ДЕЛО В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ 7-15

Mirsoatova Sayyora Turg'unovna

KALTAMINOR MADANIYATINI DAVRIY MADANIY SANALASH MUAMMOLARI (sopol idishlar va uy-joylar misolida) 16-21

*Музаффаржон Мансуров*СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ ТУРИЗМ
РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 22-32*Qodirova Ra'no Mamirjonovna*

O'ZBEKISTON SSR MAKTABLARIDA TARIX VA IJTIMOY FANLARNI O'QITILISHI (XX asrning 30-yillari) 33-38

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ*Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна*ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР МОЛИЯВИЙ ОҚИМЛАРИНИ БОШҚАРИШДА
СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ РОЛИ 49-45*Камчибеков Фарход Олимжонович*ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ВА КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЖАҲОН
ТАЖРИБАСИ 46-53*Баратов Махсудали Назиралиевич*МИКРОМОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ЧЕТ ЭЛ ТАЖРИБАСИ ВА ИЖТИМОЙ МУАММОЛАРНИ
ҲАЛ ЭТИШДАГИ РОЛИ 54-61*Nosirov Ilkhom Abbosovich, Ermatov Ilmidin Toshmatovich*ENVIRONMENTAL MANAGEMENT OF THE USE OF NATURAL RESOURCES IN THE
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UZBEKISTAN 62-71*Nasirxodjaeva Dilafruz Sabitxanovna, Nurboyev Jalaliddin Mamadievich*O'ZBEKISTON MAXSUS IQTISODIY ZONALARINING EKSPORT KO'RSATKICHIGA TA'SIR
ETUVCHI OMILLAR REGERESSION TAHLILI 72-78*Aliyev Maruf*

HOW TO IMPROVE THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM? 79-85

*Ачилов Уйғунжон Улуғбекович*ПЕНСИЯ ЖАМҒАРМАСИ ДАРОМАДЛАРИ ҲАЖМЛАРИГА ОМИЛЛАР ТАЪСИРИНИНГ
ЭКОНОМЕТРИК ТАҲЛИЛИ 86-92*Ashurov Maxammadjon Sotvoldievich*O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI INNOVATION MODELGA O'TISHINING AYRIM
YO'NALISHLARI 93-99*Абдуллаева Зулфия Иззатовна*МЕҲМОНХОНАЛАРНИ КЛАСТЕРЛАШ - МЕҲМОНХОНА БИЗНЕСИДА БОШҚАРУВНИНГ
САМАРАЛИ ШАКЛИ 100-106*Қурбонов Сирожиддин Қурбонович*МЕҲНАТ БОЗОРИДА ИШЧИ КУЧИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ
ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ 107-113

<i>Ismanov Ibroxim Nabiyevich</i> MHXS MUVOFIQ KONSOLIDATSIYALANGAN MOLIVAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH TEXNIKASI	114-126
<i>Turobov Sherzod Alisherovich, Namozov Bekjon Bo'ron o'g'li</i> TIJORAT BANKLARI FAOLIYATI TAHLILINI TASHKIL QILISH	127-133
<i>Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISHI VA UNING MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARGA TA'SIRI	134-143
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Tojaliyev Abdunosim Abdulxakimovich</i> INNOVATSIYA VA IJTIMOYIY MADANIY RIVOJLANISH	144-154
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI YOSHLAR IJTIMOYIY FAOLLIGINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA	155-162
<i>Abdumalikov Abdulatif Abidjanovich</i> ATROF MUHITGA INNOVATSION MUNOSOBATNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOYIY- FALSAFIY ASOSLARI	163-168
<i>Xalliyev Jasurbek Iskandarovich</i> OGAHY TARIXIY ASARLARIDA BILISH TUSHUNCHASI BILAN BOG'LIQ ERONIY QATLAMGA OID MA'RIFIY-FALSAFIY ISTILOHLAR	169-173
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Raximjonova Dilshodaxon Abubakir qizi</i> AN'ANAVIY TERMINOLOGIYA MAKTABLARI	174-180
<i>Osiyova Agata Viktorovna</i> СЛОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ ПАДЕЖНОЙ СИСТЕМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА УЗБЕКОЯЗЫЧНЫХ УЧАЩИХСЯ	181-186
<i>Ahmedova Aziza Komilovna</i> БАДИЙ ОБРАЗ ТАСНИФИ, ТИПОЛОГИЯСИ ВА БАДИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ХУСУСИЯТЛАРИ	187-191
<i>Кучкарова Хафиза</i> HEMIS AДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ЖАНРНИНГ ЎРНИ	192-196
<i>Комилова Муяссар Мавжудовна</i> ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ РУССКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ ВОЕННОГО АКАДЕМИЧЕСКОГО ЛИЦЕЯ ПРИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ	197-203
<i>Mirodilova Nargiza Mirvaliyevna</i> THE SEMANTIC - STRUCTURAL PRIORITIES OF ICT TERMINOLOGY	204-207

*Shirin Dadabayeva*COMPARATIVE SUPERSYNTACTIC INTEGRITY IN THE UZBEK AND ENGLISH
LANGUAGES

208-213

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР*Turdiyev Bexruz Sobirovich*

IBN SINONING HUQUQIY TA'LIMOTLAR RIVOJIDA QO'SHGAN HISSASI

214-220

*Матчанов Фахриддин Курамбой ўғли*МАҲКУМЛАРНИ АХЛОҚАН ТУЗАТИШ ВОСИТАЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ БЎЙИЧА АЙРИМ
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ

221-226

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Боборахматов Бобир Бўриевич*ЕНГИЛ АТЛЕТИКАНИНГ ЮГУРИШ ТУРЛАРИ БЎЙИЧА КЎП ЙИЛЛИК ТИЗИМЛИ
БОШҚАРИШ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ

227-233

Uraimov Sanjar Ro'zmatovich

BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QUVCHILARINING JISMONIY FAOLLIGINI BAHOLASH

234-238

*Shamuratov Jasur*O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA DARS JARAYONLARINI
TAKOMILLASHTIRISHDA YANGICHA PEDAGOGIK YONDASHUV

239-243

*Fedotova Kristina Anatolevna*THE SIGNIFICANCE OF INTEGRATING LANGUAGE SKILLS IN THE PROCEDURE OF THE
ENGLISH LANGUAGE TEACHING

244-250

*Устоев Абдураззоқ Қурбонovich*ЮҚОРИ МАЛАКАЛИ КУРАШЧИЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИДА ПСИХОЛОГИК ҚЎЛЛАБ-
ҚУВВАТЛАШ

251-256

Ismoil Rustamov

CHOLG'U IJROCHILIGIDA DOIRA USULLARNING AHAMIYATI

257-263

*Erkaboyev Oybek Muhammadjonovich*X VA XI SINIF O'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGINI CHAQIRUVGA QADAR
BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK-2021 TESTLARI BILAN QIYOSIY BAHOLASH

264-268

*Usmanova Dilnoza Muratovna*THE ROLE OF PROJECT METHODS IN REVEALING CREATIVITY OF ENGLISH
TEACHER

269-275

*Atabayeva Mavjuda Rustamovna*O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASINI O'QITISHDA KLASTER METODI ORQALI TANQIDIY
FIKRLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

276-282

*Fayzullayeva Madina Abdumo'min qizi*TA'LIM KLASTERI SHAROITIDA TA'LIM JARAYONINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
TASHKIL QILISH VA RIVOJLANTIRISHNING METODIKASI

283-289

Salimova Shahlo Sayfulloyevna

BO'LAJAK TEXNOLOGIYA O'QITUVCHILARINI MAKTABDA PSIXOLOGIK XAVFSIZ TA'LIM MUHITINI LOYIHALASH UCHUN TAYYORLASH 290-296

Matchanova Nargiza To'lqinovna

O'ZBEKISTONDA XORIJIY TALABALARNING IJTIMOY MOSLASHUV MUAMMOLARI 297-304

Erkaboyeva Feruz G'ayratovna

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA O'YIN VA O'YINCHOQLARNING O'RNI 305-309

Bozorova Aziza Saidmurot qizi

MAKTAB O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK TA'LIM MASALALARI (boshlang'ich ta'lim misolida) 310-315

Сулайманова Дилдора Назаровна

КРЕАТИВ ТАФАККУР ТУШУНЧАСИНИНГ ФАЛСАФИЙ ВА ПЕДАГОГИК МАНБАЛАРДАГИ ТАЛҚИНИ 316-325

09.00.00 - СИЁСИЙ ФАНЛАР

Фаррух Эшмаматов Эшқобил ўғли

СИЁСИЙ МАФКУРА – ЖАМИЯТ РИВОЖИ ВА ШАХС ФАОЛИЯТИНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИНИ БЕЛГИЛАБ БЕРУВЧИ МУҲИМ ҒОЯЛАР ТИЗИМИ СИФАТИДА 326-334

08.00.00-Иқтисодиёт фанлари

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна

Тошкент молия институти, PhD, доцент в.б.
+998(90) 356-84-16, shahnoza.pardayeva.94@gmail.com

ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР МОЛИЯВИЙ ОҚИМЛАРИНИ БОШҚАРИШДА СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ РОЛИ

Аннотация. Мақолада хўжалик юритувчи субъектлар молиявий оқимларининг иқтисодий моҳияти, кўрсаткичларини баҳолаш, таснифланиши, элементлари ва унинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил этишдаги роли ёритилган.

Таянч сўзлар: хўжалик юритувчи субъект, молиявий оқим, пул оқимлари, бошқарув ҳисоби, стратегик, баҳолаш, элемент, коэффициент, фойда.

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна

Ташкентский финансовый институт, PhD, и.о.доцента
+998(90) 356-84-16, shahnoza.pardayeva.94@gmail.com

РОЛЬ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В УПРАВЛЕНИИ ФИНАНСОВЫМИ ПОТОКАМИ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ

Аннотация. В статье описаны экономическая сущность, оценка показателей, классификация, элементы финансовых потоков хозяйствующих субъектов и ее роль в организации стратегического управленческого учета.

Ключевые слова: хозяйствующий субъект, финансовый поток, денежный поток, управленческий учет, стратегический, оценка, элемент, коэффициент, прибыль.

Pardayeva Shahnoza Abdinabievna

Tashkent Financial Institute, PhD, associate professor, etc.
+998(90) 356-84-16, shahnoza.pardayeva.94@gmail.com

THE ROLE OF STRATEGIC MANAGEMENT ACCOUNTING IN THE MANAGEMENT OF FINANCIAL FLOWS OF BUSINESS SUBJECTS

Abstract. The article describes the economic nature, assessment of indicators, classification, elements of financial flows of economic entities and its role in the organization of strategic management accounting.

Key words: business entity, financial flow, cash flow, management accounting, strategic, evaluation, element, ratio, profit.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI3Y2023N05>

Кириш. Жаҳонда чуқурлашиб бораётган глобаллашув жараёни хўжалик юритувчи субъектлардан узоқ муддатга мўлжалланган стратегик ривожланиш йўналишлари ва кўрсаткичларини белгилаб олишни талаб қилмоқда. Чунки, ривожланган бозор муносабатларига эга мамлакатларда мазкур тадбир "...компаниялар мувафақиятининг асосий омили бўлиб, стратегик аҳамиятга эга бўлган тезкор ва ишончли маълумотларни олиш ҳамда муҳим бошқарув қарорларини қабул қилиш имкониятини яратиб келмоқда". Бозор муносабатлари ривожланган мамлакатларнинг нуфузли бренд компанияларида замонавий ва самарали бошқарув қарорларини қабул қилиш имкониятини таъминлаш учун шу соҳа учун масъул бўлган бухгалтер-таҳлилчиларнинг стратегик тарзда фикрлай олиш ва мулоҳаза қилиш кўникмаларини ривожлантиришга бош омил сифатида алоҳида аҳамият қаратиб келинмоқда. Сабаби - айнан бухгалтер-таҳлилчилар тайёрлайдиган маълумотлар тизими тезкор бошқарув қарорларини қабул қилиш имкониятини беради, ташқи омилар таъсирини ҳисобга олиш, баҳолаш ва таҳлил қилиш, натижаларидан келиб чиқиб компания ички ресурсларини оптималлаштириш йўллари ишлаб чиқиш имкониятини яратади. Шу сабабли компанияларнинг рақобатбардошлигини таъминловчи ана шундай омилар йиғиндиси ҳамда бош мезони ҳисобланган стратегик бошқарув ҳисобини самарали тарзда ташкил қилиш ва юритиш ҳамда халқаро ҳисоб амалиётида қўлланилаётган тажрибалардан миллий иқтисодиётимизга мос усулларини жорий қилиш долзарб ҳисобланади.

Адабиётлар шарҳи. Корхоналар ва компанияларда стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилишнинг назарий ва амалий жиҳатлари хорижлик иқтисодчи олимлардан А.Апчерч, Э.Аткинсон, Р.Банкер, П.Брюэр, Р.Гаррисон, К.Друри, Р.Каплан, Э.Норин, К.Уорд, Дж.Фостер, Ч.Хорнгрен ва М.Янг [1]нинг илмий ишларида атрофлича ўрганилган.

Шунингдек, МДҲ мамлакатлари иқтисодчи олимларидан И.Н.Богатая, В.Б.Ивашкевич, В.Э.Керимов, И.Г.Кондратова, И.Е.Мизиковский, О.Е.Николаева, В.Ф.Палий [2] стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилиш ва юритиш муаммоларига бағишланган илмий тадқиқотларни олиб боришган.

Ўзбекистонлик иқтисодчи олимлардан А.А.Абдуғаниев, Н.Б.Абдусаламова, А.З.Авлоқулов, А.К.Ибрагимов, А.А.Каримов, М.Б.Калонов, У.У.Костаев, Б.Ю.Махсудов, М.Қ.Пардаев, А.Х.Пардаев, Н.К.Ризаев, Б.А.Хасанов, А.А.Хашимов, И.К. Ғиёсовларнинг [3] илмий ишларида стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилишнинг назарий ва илмий-услубий жиҳатлари қисман ўз аксини топган.

Таҳлил ва натижалар. Ҳар қандай хўжалик юритувчи субъектни ташкил этишда унинг мулкдорлари қисқа муддатли мулоҳазалардан эмас, балки стратегик, узоқ муддатли мақсадлардан келиб чиқиб фаолият йўналишларини белгилайди. Ана шундай ҳолатда мулкдор ва тадбиркорлар учун энг оптимал қарор қабул қилиш ва хулоса чиқариш учун объектив маълумотларни тақдим этадиган восита – бу стратегик бошқарув ҳисобидир.

Шу муносабат билан ҳозирги пайтда муҳим эътибор мамлакатимиз амалиётида нисбатан яқинда пайдо бўлган, аммо ривожланган бозор муносабатларига эга давлатларда етарлича кенг йўналишда шаклланиб бўлган стратегик бошқарув ҳисобига қаратилади.

Олиб борилган илмий тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, мамлакатимизда стратегик бошқарув ҳисоби ўзининг шаклланиш жараёнида бўлиб, шунга мувофиқ унинг нафақат амалий жиҳатлари, балким бир қатор назарий ва услубий масалалари ҳам ўзининг ижобий ечимини кутмоқда. Оддийроқ тарзда ифода қилинадиган бўлса, ушбу йўналишдаги мавжуд муаммолар ечимига қаратилган тадқиқотлар сони ҳозиргача жуда камдир.

Умуман, ривожланган бозор иқтисодиётига эга мамлакатларда стратегик бошқарув ҳисоби - стратегик бошқарув қарорларини қабул қилиш мақсадида ахборот таъминоти шаклландиган бошқарув ҳисобининг бир йўналиши сифатида эътироф этилади. Стратегик бошқарув ҳисобида хўжалик юритувчи субъектнинг барча фаолият йўналишлари бўйича батафсил таҳлил амалга оширилади.

Бир қатор иқтисодчилар “молиявий оқимлар” тушунчаси “пул оқимлари” тушунчасига қараганда кенг қамровли эканлигини алоҳида қайд этади [4]. Шунга мувофиқ, хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий оқимларини пулли ва пулсиз кўринишга ажратиш мумкин. Хўжалик юритувчи субъектнинг барча молиявий оқимлари мажмуаси эса унинг қиймат жиҳатдан хўжалик айланмасини акс эттиради (1-жадвал).

1-жадвал

Хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий оқимлари таснифи

Т/р	Тасниф белгиси	Тасниф тури
1	Пул маблағларига бўлган муносабат бўйича	1.1. Молиявий пул оқими 1.2. Пулсиз молиявий оқимлар
2	Ҳаракат йўналишлари бўйича	2.1. Молиявий кирим 2.2. Молиявий чиқим
3	Молиявий фаолиятга таъсири бўйича	3.1. Ижобий молиявий оқим 3.2. Салбий молиявий оқим
4	Молиявий оқимнинг ҳажми бўйича	4.1. Умумий ёки миқдорий молиявий оқим 4.2. Соф молиявий оқим
5	Молиявий-хўжалик фаолиятининг қайси турларига таъаллуқлигига қараб	5.1. Жорий (асосий) фаолиятдан келадиган молиявий оқим 5.2. Инвестицион фаолиятдан келадиган молиявий оқим 5.3. Молиявий фаолиятдан келадиган молиявий оқим
6	Фаолиятга бўлган муносабати бўйича	6.1. Ташқи молиявий оқим 6.2. Ички молиявий оқим
7	Молиявий-хўжалик жараёнларига хизмат кўрсатиш кўлами бўйича	7.1. Хўжалик юритувчи субъектнинг бутун молиявий оқими 7.2. Хўжалик юритувчи субъектнинг алоҳида таркибий тузилмалари молиявий оқими

Т/р	Тасниф белгиси	Тасниф тури
		7.3. Алоҳида молиявий фаолиятнинг молиявий оқими
8	Давомийлиги	8.1. Қисқа муддатли молиявий оқим 8.2. Ўрта муддатли молиявий оқим 8.3. Узоқ муддатли молиявий оқим
9	Даврийлиги	9.1. Даврий молиявий оқим 9.2. Нодаврий молиявий оқим
10	Синхронлик	10.1. Синхрон молиявий оқим 10.2. Асинхрон молиявий оқим
11	Хавф (риск)	11.1. Хавфли молиявий оқим 11.2. Хавфсиз молиявий оқим
12	Тезлик	12.1. Тезкор молиявий оқим 12.2. Секин молиявий оқим
13	Ҳажм етарлилиги бўйича	13.1. Ортиқча молиявий оқим 13.2. Оптимал молиявий оқим 13.3. Дефицит молиявий оқим
14	Юзага келишини олдиндан билиш бўйича	14.1. Тўлалигича олдиндан прогноз қилинадиган молиявий оқим 14.2. Қисман олдиндан прогноз қилинадиган молиявий оқим 14.3. Олдиндан прогноз қилиб бўлмайдиган молиявий оқим
15	Бошқарув жараёнида назорат қилиш имконияти	15.1. Тартибга солинган молиявий оқим 15.2. Тартибга солинмаган молиявий оқим
16	Ҳисобот даврига нисбатан вақти бўйича	16.1. Жорий давр молиявий оқими 16.2. Келгуси давр молиявий оқими
17	Муҳимлиги даражасига қараб	17.1. Устувор молиявий оқим 17.2. Иккинчи даражали молиявий оқим

Хўжалик юритувчи субъектларда молиявий оқимларнинг самарали тарзда ташкил қилинган стратегик бошқарув ҳисоби уларни, яъни молиявий оқимларни бошқариш бўйича тўғри молиявий қарорлар қабул қилиш асосларини яратади – мулкдорларнинг белгиланган мақсадига эришиши учун энг оптимал бошқарув қарорлар қабул қилишлари учун ишончли тарздаги ахборот-маълумот базасини шакллантириб беради.

Бир қатор иқтисодчилар ҳамда шу соҳада илмий-тадқиқотлар олиб боришаётган олимлар хўжалик юритувчи субъект молиявий оқимларининг стратегик бошқаруви ҳисоби моҳиятини унинг қуйидаги воситалари орқали баҳолаш мумкин, деб ҳисоблашади [5]:

- хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий ҳолатини баҳоловчи нисбий кўрсаткичлари (коэффициентлари) тизими;

- хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий оқимлари классификацияси;

- хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий оқимлари математик модели.

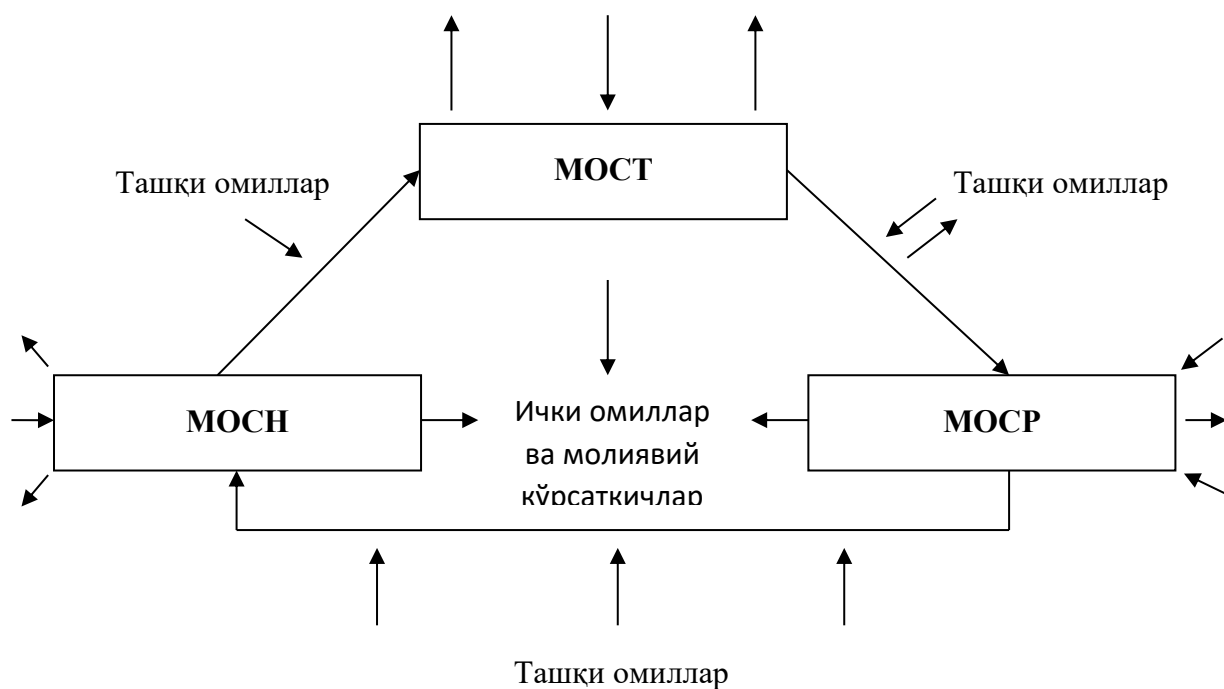
Юқорида учта гуруҳга бўлиб қайд қилинган воситаларнинг биринчи, яъни корхоналарнинг молиявий ҳолатини баҳоловчи нисбий кўрсаткичлар (коэффициентлар) тизими – бу хўжалик юритувчи субъект молиявий стратегиясини унинг жорий молиявий-хўжалик фаолияти билан боғлаб турувчи молиявий оқимлар стратегик бошқарув ҳисоби воситасидир. Оддийроқ ифодаланадиган бўлса, бу тизим хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий стратегиясини муайян мақсад ва кўрсаткичларга айлантириш имкониятини беради. Шакллантириладиган кўрсаткичлар тизими корхонанинг салоҳиятини ҳамда барча йўналишларини – моддий ва молиявий имконияти даражаси, молиявий барқарорлик даражаси, тўловга қобилиятлилиқ ҳамда ликвидлилиқ даражаси, бозор фаоллиги, инвестицион жозибadorлиги каби кўрсаткичларни қамраб олиши лозим. Бундан кўзланган мақсад – хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий ҳолатини объектив баҳолаш ва стратегик истиқболда унинг молиявий-хўжалик фаолияти самарадорлигини оширишни таъминлашдир [6].

Хўжалик юритувчи субъект молиявий оқимлар стратегик бошқарув ҳисоби нафақат молиявий оқимлар ҳисоби, балки қуйида келтирилган учта элементни ҳам ўз ичига олади (1-расм):

- молиявий оқимларнинг стратегик таҳлили (МОСТ);

- молиявий оқимларни стратегик режалаштириш (МОСР);

- молиявий оқимларнинг стратегик назорати (МОСН).

1-расм. Хўжалик юритувчи субъект молиявий оқимларининг стратегик бошқаруви ҳисоби жараёни

Амалиётда, молиявий оқимлар стратегик бошқарув ҳисобининг мазкур расмдаги элементларидан бирини бошқаларидан ажратиш қийин.

Алоҳида эътироф этиш керакки, хўжалик юритувчи субъект молиявий оқимларини бошқариш бўйича стратегик қарорлар қабул қилиниши учун улар ҳақидаги охирги беш йил ёки ундан ҳам кўпроқ муддат мобайнидаги маълумотлар керак бўлишини назарда тутиш лозим.

Иқтисодчи олимлар молиявий оқимларнинг стратегик таҳлили хўжалик юритувчи субъектнинг охирги беш йил ёки ундан кўп муддатдаги молиявий оқимларини қуйидаги йўналишлар бўйича ўрганишни эътироф этишади:

- молиявий пул оқимлари таҳлили (пул шаклидаги);
- пулсиз молиявий оқимлар таҳлили.

Худди шунингдек, нафақат иқтисодчи олимлар, балким амалиётчилар ҳам хўжалик юритувчи субъект молиявий оқимлари стратегик таҳлилининг услубий мажмуаси иқтисодий таҳлилнинг қуйидаги махсус усул ва услубларидан ташкил топишини яқдиллик билан қайд қилишади: мутлоқ қийматлар усули, нисбий қийматлар усули, таққослаш, гуруҳлаштириш, жадвалли усул, балансли усул, занжирли алмаштириш усули, функционал-қиймат таҳлили, омилли таҳлил.

Хулоса ва таклифлар. Юқорида қайд қилинганлар асосида қуйидаги хулосаларни шакллантириш мумкин:

Хўжалик юритувчи субъектнинг молиявий оқимларини бошқаришда стратегик бошқарув ҳисобининг муҳим қисми бўлган айнан молиявий оқимларнинг стратегик бошқарув ҳисоби бозор иқтисодиётининг замонавий шароитларига адекват ва энг оптимал бошқарув қарорларни қабул қилиш имкониятини берадиган самарали ва тезкор ахборот базасини шакллантириш имкониятини яратади.

Хўжалик юритувчи субъектнинг пулсиз молиявий оқимлари таҳлили қоидага биноан бухгалтерия баланси (пул маблағларидан ташқари), шунингдек баъзи ҳолларда фойда ва зарарлар тўғрисидаги ҳисобот моддалари бўйича олиб борилади ва қуйидаги босқиларни ўз ичига олади:

1. Бухгалтерия баланси бўйича жами соф молиявий оқим таҳлили.
2. Бухгалтерия баланси моддалари бўйича соф молиявий оқимлар матрицасининг шаклланиши.
3. Бухгалтерия баланси моддалари бўйича соф молиявий оқимларнинг қиёсий таҳлили.
4. Фойда ва зарар ҳисоботи бўйича молиявий оқимлар таҳлили.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Друри К. Управленческий и производственный учет. Вводный курс: учеб. Для студентов вузов /К.Друри. -5-е изд., перераб. и доп. –М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. -735 с. – (Серия «Зарубежный учебник»).
2. Керимов В.Э. Бухгалтерский управленческий учет / Керимов В.Э. -8-е изд. - М.: «Дашков и К», 2017. -484 с.
3. Pardaev A.X., Pardaeva Z.A. Darslik //Boshqaruv hisobi. – Т.: “Iqtisod-Moliya”, 2019. –556 б.

4. Pardaeva Sh.A. Organization of management accounting for the strategic potential of enterprises. European Journal of Research Development and Sustainability (EJRDS) Vol. 2 No. 9, September 2021. Page 35-42, (08.00.00; №16, CiteFactor-7.455).
5. Пардаева Ш.А. Хўжалик юритувчи субъектларда молиявий натижаларнинг стратегик бошқарув ҳисобини такомиллаштириш.// “Халқаро молия ва ҳисоб” илмий журнали. № 3, июнь, 2021 йил. ISSN: 2181-1016.
6. Пардаева Ш.А. Харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисобини такомиллаштириш йўналишлари. //“Иқтисодиёт ва таълим” илмий журнали., V сон, 2021 йил.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3 (3)-2023 йил

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).